

مرکز جهانی علوم اسلامی
جمهوری اسلامی ایران - قم - ۱۳۵۸

مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی

« انتخاب یا انتصاب در ولایت فقیه »

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
در رشته فقه و معارف اسلامی

نگارش؛ سید رضا حسینی

استاد راهنما؛ حجة الاسلام و المسلمین عبدالحسن بهبهانی پور

استاد مشاور؛ حجة الاسلام و المسلمین مصطفی جعفر پیشه فرد

بهمن ۱۳۸۴

کتابخانه جامع مرکز جهانی علوم اسلامی

شماره ثبت: ۴۴۸

تاریخ ثبت:

□ مسئولیت مطالب مندرج در این پایان نامه ، به عهده نویسنده می باشد.

□ هر گونه استفاده از این پایان نامه با ذکر منبع ، بلاشکال است و نشر آن

در داخل کشور منوط به اخذ مجوز از مرکز جهانی علوم اسلامی است.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم به

اولی الامر؛ که تبعیت مطلق از آنان واجب است.

«یا أَتِیْهَا الَّذِیْنَ آمَنُوا أَطِیْعُوا اللَّهَ وَ أَطِیْعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِی الْأَمْرِ مِنْكُمْ»

و تقدیم به

حامیان حقیقی و راستین ولایت فقیه؛ که در این موقعیت پیچیده، در راه انجام وظیفه، سینه خود را در مقابل انواع تهاجمات - آگاهانه دشمنان و ناآگاهانه برخی دوستان - سپر نموده و حتی ترسی از مخدوش شدن حیثیت اجتماعی خود به دل راه نمی دهند.

تشکر

از همه کسانی که مرا در امر خوب تحقیق کردن یاری نمودند؛
و نیز با تشکر صمیمانه از جناب آقای عبدالحسن بهبهانی پور
و جناب آقای مصطفی جعفرپیشه فرد؛ که نسبت به بنده در امر
پایان نامه بسیار خیرخواهی داشته و همکاری فرمودند.

چکیده مطالب

مسئله ولایت بدون شک مهمترین امر در اسلام است و نیز نمی توان ولایت را منحصر در زمان و افراد خاصی نمود؛ لذا منحصر در معصومین «علیهم السلام» و یا منحصر در عصر حضور معصوم «علیه السلام» نمی باشد؛ به عبارت دیگر ولایت دارای مراتب و شعب متعددی است و یکی از مراتب و شعب ولایت در اسلام، ولایت فقیه واجد الشرائط می باشد.

درمبحث ولایت فقیه، یکی از مهمترین مسائل، تبیین «کیفیت انعقاد ولایت» می باشد در این مسئله، سه نظریه کلی مطرح است ۱- نصب توسط شارع ۲- انتخاب توسط مردم ۳- حد وسط بین انتخاب و انتصاب

«انتصاب ولی فقیه» عبارت است از:

«ایجاد حق حاکمیت برای فقیه بسبب اعطاء آن، توسط شارع»

انتخاب ولی فقیه عبارت است از:

«ایجاد حق حاکمیت برای فقیه بسبب انتخاب شدن او توسط مردم»

حد وسط بین انتخاب و انتصاب عبارت است از

«ایجاد حق حاکمیت بسبب انتخاب مردم در قالب توصیفات شارع»

نظریه انتصاب ولی فقیه، مبتنی بر ادله عقلی و نقلی فراوان و مؤید به اقوال فقهاء از قرون اولیه دوران غیبت می باشد.

بنابراین محلی بر طرح اصولی نظریه ای غیر از آن باقی نمی ماند؛ اما به دلیل آنکه به هر صورت افرادی نظریاتی غیرآن را ابداع نموده اند، شایسته است در حد ضرورت به بررسی و نقد آن پرداخته شود.

بر این اساس پس از بیان تعدادی از آن ادله و مؤیدات تعداد قابل توجهی از نظریه غیر مختار، نقد و بررسی شده است.

فهرست مطالب

۱	مقدمه
۹	اشکالات مطرح شده بر مطالب مقدمه
۱۰	پاسخ از اشکالات مطرح شده بر مطالب مقدمه
۱۴	بخش اول
	ادله نصب ولی فقیه توسط شارع
	ادله عقلی
۱۶	۱- اصله النصب در سببیت ولایت شرعی
۱۶	۲- ضرورت افضلیت حاکم
۱۸	نقد دلیل دوم
۲۰	پاسخ نقد دلیل دوم
۲۳	۳- تقدم شناخت وصف حاکم بر مصداق
۲۷	نقد
۲۷	پاسخ نقد
۳۱	۴- شمول زمانی ولایت فقیه (استمراری بودن ولایت فقیه
۳۴	۵- شمول انسانی ولایت فقیه
۳۸	۶- ضرورت فقاہت ولی فقیه
۴۳	۷- وحدت در سبب مشروعیت
۴۵	۸- سبب مشروعیت ولایت فقیه علم است
۴۸	۹- ضرورت وحدت حاکم
۵۰	۱۰- استدلال آیه الله بروجردی رحمه الله
۵۳	ادله نقلی

۶۲	اشکالات کلی بر ادله نقلی
۶۳	پاسخ اشکالات مطرح شده بر ادله نقلی
۶۴	مویدات انتصابی بودن ولایت فقیه
	بخش دوم
	ادله انتخاب ولی فقیه و نقد و بررسی آن
۷۵	۱- حکم عقل
۷۷	نقد
۷۹	نقد نقد حکم عقل بر انتخاب
۸۰	نقد نقد نقد حکم عقل بر انتخاب
۸۳	۲- سیره عقلا در واگذار کردن امور به افراد توانمند امین
۸۴	نقد
۸۶	۳- فحوائی قاعده «الناس مسلطون علی اموالهم»
۸۸	نقد
۹۱	۴- ولایت، یک نوع قرارداد و معاهده
۹۳	نقد
۹۵	۵- آیات و روایات مربوط به مشورت در امر ولایت و حکومت
۹۹	نقد
۱۰۰	۶- مورد خطاب واقع شدن مردم در مسائل اجتماعی در آیات و روایات
۱۰۳	نقد
۱۰۶	۷- انسان، خلیفه خدا و وارث زمین
۱۱۰	نقد
۱۱۵	۸- کلام امیر المؤمنین «علیه السلام» بر صحت و مشروعیت انتخاب
۱۱۶	نقد
۱۲۰	۹- کلام امیر المؤمنین «علیه السلام» بر ضرورت علنی بودن بیعت
۱۲۱	نقد

- ۱۰ - کلام امیر المؤمنین « علیه السلام » به هنگام بیعت با آن حضرت در مسجد مدینه
 ۱۲۲ نقد
 ۱۲۳
- ۱۱ - تعیین والی با مشورت مهاجرین و انصار
 ۱۲۴ نقد
 ۱۲۴
- ۱۲ - اهمیت دادن به نظر مردم در نامه امیر المؤمنین « علیه السلام » به شیعیان خویش
 ۱۲۶ نقد
 ۱۲۶
- ۱۳ - کلام پیامبر اکرم « صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ » در ارتباط با انتخاب علی « علیه السلام »
 ۱۲۸ نقد
 ۱۲۸
- ۱۴ - انتخاب در کلام امام حسن « علیه السلام » به معاویه
 ۱۲۸ نقد
 ۱۲۹
- ۱۵ - انتخاب به وسیله شوری در صلحنامه امام حسن « علیه السلام » با معاویه
 ۱۳۰ نقد
 ۱۳۰
- ۱۶ - سقوط حکومت در انتخاب ناشایست مردم
 ۱۳۲ نقد
 ۱۳۲
- ۱۷ - غضب خلافت در حکومت بدون مشورت مردم
 ۱۳۳ نقد
 ۱۳۳
- ۱۸ - نهي شدن مردم از سپردن خلافت به زنان
 ۱۳۴ نقد
 ۱۳۴
- ۱۹ - نهاده شدن وظیفه تعیین امام بر عهده مردم:
 ۱۳۵ نقد
 ۱۳۵
- ۲۰ - نقش مردم در نامه مردم کوفه به امام حسین « علیه السلام » و پاسخ آن حضرت به آنان:
 ۱۳۶ نقد
 ۱۳۷
- ۲۱ - قبول امامت افراد عادل فریضه ای الهی بر مردم:
 ۱۴۰ نقد
 ۱۴۰
- ۲۲ - دستور پیامبر اکرم « صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ » به انتخاب فرمانده در جنگ موته:
 ۱۴۲

۱۴۳	نقد
۱۴۴	۲۳- ضرورت تعیین رهبر، حتی در بین سه نفر:
۱۴۴	نقد
۱۴۵	۲۴- نقش مردم در معاهده پیامبر « صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ » با اهل معنا:
۱۴۵	نقد
۱۴۶	۲۵- فحوای فتاوی فقها در انتخاب قاضی تحکیم و مفتی و قاضی در صورت تعدد:
۱۴۶	نقد
۱۴۶	۲۶- آیات و روایات بیعت:
۱۷۸	نقد
۱۹۸	نتیجه
۲۰۰	کتاب نامه

مقدمه

بسم الله الرحمن الرحيم و الحمد لله رب العالمين و الصلاه و السلام علي أفضل النبيين و آله الطيبين الطاهرين

مسئله ولایت بدون شك مهمترین امر در اسلام است و نیز نمی توان ولایت را منحصر در زمان و افراد خاصی نمود؛ لذا منحصر در معصومین «علیهم السلام» و یا منحصر در عصر حضور معصوم «علیه السلام» نمی باشد؛ به عبارت دیگر ولایت دارای مراتب و شعب متعددی است و یکی از مراتب و شعب ولایت در اسلام، ولایت فقیه واجد الشرائط می باشد.

درمبحث ولایت فقیه، یکی از مهمترین مسائل، تبیین «کیفیت انعقاد ولایت» می باشد^۱ در این مسئله، سه نظریه کلی مطرح است ۱- نصب توسط شارع^۲ ۲- انتخاب توسط مردم^۳ ۳- حد وسط بین انتخاب و انتصاب^۴.

۱- زیرا تبیین صحیح مسائل مهم ولایت فقیه - مانند چگونگی شناخت ولی فقیه، محدوده ولایت فقیه - مبتنی بر شناخت کیفیت انعقاد آن است.

۲- ر.ک. حائری شیرازی، سید کاظم، ولایة الامر فی عصر الغیبه؛ طاهری، حبیب الله، تحقیقی پیرامون ولایت فقیه؛ حسینی تهرانی، سید محمد حسین، ولایت فقیه در حکومت اسلام؛ آذری قمی، احمد، ولایت فقیه از دیدگاه فقهای اسلام؛ آصفی، محمد مهدی، ولایه الامر؛ گلپایگانی، سید محمد رضا، الهدایه الی من له الولاية؛ صافی گلپایگانی، علی، الدلاله الی من له الولاية؛ جعفر پیشه فرد، مصطفی، چالشهای نظریه ولایت فقیه؛ سروش، محمد، دین و دولت در اندیشه اسلامی؛ مصباح یزدی، محمد تقی، حکومت اسلامی؛ شفیعی، علی، نظام ولایت فقیه؛ طاهری خرم آبادی، سید حسن، ولایه

برای تعیین نظریه صواب ابتدا به تبیین معانی نظریه های مذکور می پردازیم؛ برای این منظور مناسب معانی واژه های هر نظریه نیز مطرح گردد.

نصب و انتصاب، از نظر لغوی، بر حسب موارد کاربرد آن، معانی متعددی دارد.^۵ که وقتی مرتبط با حکومت باشد، در صورتی که فاعل آن حاکم و سلطان باشد، به معنای «اعطاء منصب و ولایت»^۶ و در صورتی که فاعل منصوب سلطان باشد، به معنای «پذیرش منصب» است. یعنی، انتصاب در به معنای منصوب شدن به پست و مقام است.

۷

الفقیه و حکم الشعب؛ حائری شیرازی، محی الدین، ولایت فقیه؛ اکبری، محمد رضا، تحلیلی نو از ولایت فقیه؛ نجابت شیرازی، حسنعلی، ولایت مطلقه فقیه و ...

۲- ر.ک. نائینی، محمد حسین، تنبیه الامه و تنزیه المله؛ صدر، محمد باقر، بحث حول الولاية؛ صالحی نجف آبادی، ولایت فقیه یا حکومت صالحان؛ منتظری، حسینعلی، دراسات فی ولاية الفقیه؛ حسینی شیرازی، سید محمد، الحکم فی الاسلام و ...

۴- ر.ک. معرفت، محمد هادی، ولایت فقیه.

۵- انتصب ینتصب انتصاباً؛ (نصب): پریاشه، ایستاده، ایستانده شه نصب شد به پست و مقامی منصوب شد» (ب فرهنگ بندر ریگی)

نصب: ینصب و ینصب. نصباً؛ الشیء: وصفه و اثبته «نصب الرمح، نصب الحجر، نصب الخیمه»

۲- الشجرة: غرسها فی الارض ۳- الشیء: رفعه و اقامه «نصب العلم».

۴- نصب: تنصیباً ۱- الشیء: وضعه، اثبته ۲- ه الحاکم: ولاه منصباً.

انتصب: انتصاباً (ن ص ب) الشیء ارتفع ۲- قام «انتصب واقفاً». (الرائد الطلاب:)

۶- نَصَبَهُ الحاکم؛ ای، ولاه منصباً. (الرائد الطلاب)

۷- انتصب ینتصب انتصاباً: ... به پست و مقامی منصوب شد» (فرهنگ بندر ریگی)

انتخاب، در لغت بمعنای برگزیدن است^(۸) و در اصطلاح علوم سیاسی عبارت است از: برگزیدن مردم کاندیدای مورد نظر خود را برای پست‌ها و مناصب حکومتی^(۹) طبق معانی فوق برای انتخاب و انتصاب نظریه‌های «انتخاب ولی فقیه» و «انتصاب ولی فقیه» را به شرح ذیل می‌توان معنا کرد؛

مراد از «انتصاب ولی فقیه» عبارت است از:

«ایجاد حق حاکمیت برای فقیه بسبب اعطاء آن، توسط شارع»

با ویژگیهای ذیل:

- ۱- علم و جهل مردم، تأثیری در این حق حاکمیت ندارد.
 - ۱- اقبال و عدم اقبال مردم، تأثیری در این حق حاکمیت ندارد.
 - ۲- قبل از علم مردم، این حق حاکمیت، برای او ثابت است.
- اگر گفته شود: آیا این بند از مصادیق بند يك^{۱۰} نیست؟
- در پاسخ گفته می‌شود:
- فرق ظریفی دارد و آن اینکه عبارت «علم و جهل مردم تأثیری در حق حاکمیت ندارد» نفی تأثیر علم و جهل مردم در حق حاکمیت است؛ اما عبارت «قبل از علم مردم حق حاکمیت برای او ثابت است» اثبات حق حاکمیت قبل علم مردم است و تفاوت نفی و اثبات بسیار واضح است.
- ۳- مردم مکلف به شناخت وی می‌باشند.

۸- مصباح المنیر؛ المنجد الطلاب؛ الرائد الطلاب و فرهنگ لاروس و...

۹- فرهنگ‌های علوم سیاسی مانند ۱-... (به فرهنگ‌ها کتب مختلف با نشانی دقیق مستند شود)

۱۰- علم و جهل مردم، تأثیری در این حق حاکمیت ندارد.

- ۴- عارف به حق حاکمیت ولی فقیه، موظف و مکلف به پذیرش حاکمیت اوست.
- ۵- عدم پذیرش ولایت او معصیت است.
- ۶- خطا در کشف و شناخت مصداق حاکم، حق حاکمیت را از او سلب نمی کند؛ بگونه ای که مردمی که حاکمیت شخصی را پذیرفته اند اگر پس از مدتی فهمیدند که حق حاکمیت از شخصی که حکومت را در دست دارد، نیست؛ بلکه از این شخص هست، باید از تبعیت حاکم فعلی دست برداشته و حاکمیت این شخص را بپذیرند.
- ۷- نظر خداوند در مقام واقع به همان يك فرد است نه بیشتر، بگونه ای که خداوند راضی نیست غیر او حاکم باشد، اگرچه در صورتی که مردم - به اعتقاد اینکه غیر او حاکم است - حاکمیت غیر او را پذیرفتند، مأجورند.

مراد از انتخاب ولی فقیه عبارت است از:

« ایجاد حق حاکمیت برای فقیه بسبب انتخاب شدن او توسط مردم »

؛ با ویژگیهای ذیل:

- ۱- قبل از انتخاب مردم، حق حاکمیت، برای فقیه ثابت نیست.
- ۲- اگر مردم اقبال نکردند و هیچ فقیهی را انتخاب نکردند، ولایت برای هیچ فقیهی منعقد نمی گردد.
- ۳- نظر خداوند در مقام واقع به فرد خاصی^{۱۲} نیست؛ بلکه معیار قابل انعطافی را در نظر دارد که فقهاء متعددی را شامل می گردد، که تعیین یکی از آنان به اختیار مردم واگذار

^{۱۱} - که تازه به حق حاکمیتش پی برده اند.

^{۱۲} - از جمله فقیهی که بعدا انتخاب خواهد شد.

شده ؛ بگونه ای که انتخاب یکی از آنها توسط مردم مستلزم ثبوت ولایت برای او و سلب ولایت از سایر فقهاء می گردد .

۴- محلی برای این باقی نمی ماند که اگر بعداً معلوم شد شخص دیگری اولی به حکومت بوده ، ولایت از این فقیه سلب و به فقیه دیگر منتقل گردد ، زیرا حق ولایت و مشروعیت حکومت دایر مدار اولویت نبوده تا با کشف مصداق اولی ، حق حکومت و ولایت از شخص « غیر اولی » سلب و به شخص « اولی » منتقل گردد ؛ بلکه حق ولایت و حکومت مسبب و دایر مدار انتخاب مردم ، به شرط اینکه مُتَّخَبُ از بین فقهاء باشد ، بوده است .

با توجه به لوازم هر يك از نظریه ها ، این دو نظریه قابل جمع با یکدیگر نمی باشد ، بنابراین نظریه حد وسط انتخاب و انتصاب نمی تواند واقعیت خارجی داشته باشد .^{۱۳}

۱۳- علاوه بر اینکه بیان می توان دلیل دیگری نیز بر بطلان نظریه «حد وسط انتخاب و انتصاب» اقامه کرد و آن اینکه: مشروعیت ولایت فقیه سبب واحد دارد . و چون «انتخاب و انتصاب» دو سبب مستقل است ، نمی تواند بصورت شراکت ، مؤثر در انعقاد ولایت فقیه باشد .

استدلال بر وحدت سبب مشروعیت ولایت فقیه : سبب مشروعیت ولایت فقیه یا واحد است یا متعدد . در صورت تعدد ، اسباب مشروعیت ولایت فقیه یا لازم و ملزوم یا قابل تفکیک اند . بدلیل آنکه انحصار سبب مشروعیت ولایت فقیه در یکی از دو صورت مذکور ، انحصار عقلی است ، اثبات یکی مستلزم بطلان دیگری و ابطال یکی مستلزم اثبات دیگری است . بنابراین برای اثبات هر يك ، از دو طریق می توان استفاده کرد .

۱-۱-۱: اقامه دلیل بر حقانیت هر يك

۲-۱-۱: اقامه دلیل بر نفی تقیض هر يك

مطلوب و مدعا وحدت سبب مشروعیت ولایت فقیه می باشد .

بنابراین در این تحقیق فقط حول حقانیت یکی از دو نظریه «انتخاب و انتصاب» بحث و بررسی می شود .

در صورتی که سبب واحد باشد فهوالمطلوب و اما اگر متعدد باشد در صورتی که لازم و ملزوم باشند بگونه ای که وجود یکی مستلزم وجود دیگری باشد در این صورت ذکر هردو - باهم - لغو است و در صورتی که قابل تفکیک باشد دو وجه دارد ۱- در عرض هم سببیت داشته باشد ۲- در طول هم سببیت داشته باشد .

اینکه در عرض هم باشند ، اشکالاتی دارد از جمله اینکه : در صورت تعارض باید مرجح خارجی وجود داشته باشد تا بتوان به یک طرف قضیه عمل کرد در غیر این صورت تعارض موجب تساقط است و تساقط خلاف فرض و نقض غرض است ؛ زیرا فرض ، ضرورت ولایت فقیه است و تساقط موجب آن است که سببیت هیچ دلیلی برای مشروعیت ولایت فقیه ثابت نگردد . روشن است ، اگر سببی برای مشروعیت ولایت فقیه اثبات نگردد ، ولایت فقیه منتفی می گردد . و اما اینکه از مرجح خارجی مدد گرفته شود ، خود دارای اشکالاتی است :

از جمله اینکه سببیت مشروعیت ولایت فقیه منحصر در اسباب نخواهد بود^{۱۳} بلکه غیر سبب هم دخیل در سببیت مذکور خواهد بود ، زیرا اگر دخیل نباشد ، نباید نیازی به آن داشته باشد ، و اما اینکه غیر سبب دخیل در سببیت مشروعیت ولایت فقیه باشد ، تناقض است زیرا فرض آن است که سبب مشروعیت ولایت فقیه ، سبب مشروعیت ولایت فقیه باشد نه غیر سبب . بنابراین این که اسباب مشروعیت ولایت فقیه در عرض هم سبب مشروعیت ولایت فقیه باشد ، باطل است .

اینکه در طول هم سبب باشند در غیر مواقع تعارض ثمری ندارد و در مواقع تعارض سببی که در طول سبب ملاک است ، بازهم بی ثمر و لغو است . بنابراین تعدد سبب مشروعیت ولایت فقیه ناممکن و وحدت آن لازم است .

ممکن است کسی اشکال کند که « اینکه نظریه حد وسط انتخاب و انتصاب نمی تواند واقعیت خارجی داشته باشد ». از مصادیق لوازم نصب و انتخاب است ، پس ذکر آن تکراری و بی ثمر است .

در پاسخ گفته می شود :

این مطلب - که حد وسط انتخاب و انتصاب نمی تواند واقعیت خارجی داشته باشد - لازمه استحاله اجتماع لوازم نظریه ها است نه خود لوازم تا گفته شود مصداق یکی از لوازم است .

و اما در روش بحث و بررسی باید گفت :

از آنجا که اصل در اثبات فرضیه ، اقامه دلیل بر صحت آن است و رد ادله مخالف امری تبعی است ؛ ابتدا به اقامه دلیل بر نظریه مختار و سپس به نقد و بررسی ادله نظریه مخالف پرداخته شده است .

اکنون با توجه به اینکه ، اثبات هر يك از این دو نظریه به دو گونه تصور می شود .

الف: ارائه دلیل قطعی^{۱۴}

ب : ارائه دلیل ظنی

در صورت اول ، برای اثبات مدعا، اقامه دلیل کافی است^{۱۵} اما در صورت دوم علاوه بر ارائه دلیل ، رد تمام ادله نظریه مخالف نیز لازم است .^{۱۶} و چون نویسنده این مقاله معتقد

^{۱۴} - مراد از قطعی در اینجا ، قضیه ای است که احتمال خلاف در آن وجود نداشته باشد .

^{۱۵} - زیرا وقتی قضیه ای مبتنی بر دلیل قطعی باشد ، احتمال خلاف آن منتفی است . بنابراین نیازی به بررسی ادله خلاف آن نیست .

است، می توان ادله قطعی بر حقانیت نظریه مختار اقامه نمود، مقاله را - از جهت اثبات نظریه مختار - بی نیاز از ابطال ادله قول مخالف می داند؛ اما به منظور توضیح و شرح بیشتر درستی نظریه مختار، نقد و بررسی ادله نظریه مردود را خالی از فایده نمی داند. و به لحاظ اینکه در این امر ضرورتی برای نقد و بررسی تمام ادله قول مخالف نیست، براساس رعایت اصل «تقدم اهم بر مهم» به بررسی بخشی^{۱۷} از آن پرداخته می شود.

ثالثاً: نظریه مختار در این مقاله «انتصاب در ولایت فقیه» است؛ این مقاله بر دو محور تنظیم می گردد.

اول: ادله نصب ولی فقیه توسط شارع.

دوم: نقد و بررسی ادله انتخاب ولی فقیه.

قابل ذکر است: در این تحقیق دو مطلب - برای نویسنده - از اهمیت ویژه ای برخوردار بوده؛ اولاً؛ سعی شده حتی الامکان، مطالب جدید ارائه گردد تا گرفتار انجام کارهای انجام شده و عواقب اسف بار آن^{۱۸} نشده باشیم و ثانیاً جنبه عقلانیت مسئله مورد توجه

^{۱۶} - زیرا در استدلال ظنی قضاوت منصفانه وقتی ممکن است که مجموع ادله موافق و مخالف لحاظ گردد. بنابراین مدعی موظف است تمام اشکالات و ایراد های وارد بر مدعی خویش را جواب بگوید. در غیر این صورت مدعی او اثبات نمی گردد.

^{۱۷} - توضیح اینکه: ادله نظریه مخالف هر چه بیشتر مورد نقد و بررسی قرار گیرد، نظریه مختار بیشتر تقویت می شود، اما با توجه به اینکه مسائل مهم و قابل فحص و بررسی بسیار زیاد می باشد، نباید بیش از حد ضرورت به یک موضوع پرداخت.

^{۱۸} - یکی از زیان های انجام کارهای انجام شده (تکراری) آن است باعث طولانی شدن مسیر محقق جهت دستیابی به مطالب اصلی و مورد نظر تحقیق است؛ توضیح اینکه: اگر مطالبی که در کتب - در موضوع واحد - موجود است، مطالب تکراری است بگونه ای که اگر مطالب تکراری از آن کتب حذف گردد

بیشتری قرار گرفته است، زیرا مسئله ولایت فقیه، قبل از اینکه يك مسئله فقهی باشد، مسئله عقلی و کلامی است.

ممکن است در این جا دو اشکال مطرح شود:

اول اینکه با وجود ادله نقلی بر نصب، اقامه ادله عقلی بر آن خیلی ضرورت ندارد، زیرا

اتکاء به ادله نقلی جایگاه خاصی دارد، و با آن می توان اثبات کرد که این کار شده و صاحب حق که باید نصب کند این کار را انجام داده است بنابراین وقتی پیامبر نصب کرده - اگر روایت داشته باشیم - یا ائمه اطهار «علیهم السلام» نصب فرموده اند دیگر صحبت از امکان یا ضرورت نصب، خیلی لازم نیست.

دوم اینکه:

اگر چه مسئله ولایت فقیه از این جهت که مستند به نبوت و مهمتر به امامت هست و امامت هم از اصول دین ماست، از مسائل عقلی است و در حقیقت ولایت فقیه دامنه ولایت مطلقه حضرات معصومین «علیهم السلام» و ولایت مطلقه انبیاء اولی العزم علیهم الصلاة و السلام است، اما اثبات کیفیت انعقاد ولایت در عصر غیبت، و اثبات محدوده ولایت، نیازمند نقل می باشد؛ بنابراین نباید، ادله عقلی در اولویت قرار داده شده و بر آن تکیه شود.

در پاسخ اشکال اول گفته می شود:

حجم مطالب - ممکن است در برخی موارد - حدود ۸۰-۹۰ درصد کاهش یابد و این بدین معنا است که اگر کارهای تکراری صورت نگیرد، به همان درصد سرعت محقق افزایش یابد و این سرعت گام بزرگی در رشد علم است.